

De Oorlogsgravenstichting in 1999

Vervulling
van een
ereplicht,
toen, nu
en in de
toekomst

Foto's omslag: (voorzijde en achterzijde):

*Het vrouwenmonument op het ereveld
Kalibanteng te Semarang (Java/Indonesië).*

*Inzet: de beeldhouwster Marian Gobius
aan het werk in haar atelier.*

De Oorlogsgravenstichting is in 1946 opgericht. Zij onderhoudt ongeveer 50.000 graven van Nederlandse oorlogsslachtoffers. Deze graven zijn gelegen in meer dan 50 landen, verspreid over vijf continenten. Daarnaast verzorgt de stichting ongeveer 10.000 in Nederland gelegen graven van militairen van de geallieerde strijdkrachten.

De werkzaamheden worden in Nederland uitgevoerd door 27 medewerkers en gecoördineerd door het hoofdkantoor in Den Haag. Het kantoor te Jakarta coördineert de werkzaamheden van de 130 medewerkers van de stichting in Indonesië.

De Oorlogsgraven- stichting in 1999

*Vervulling van een ereplicht,
toen, nu en in de toekomst.*

Een terugblik in woord en beeld.

Samenstelling : A.C. Bijsmans
Redactiecommissie : Jhr. mr. H.F. van Kinschot en J.J.A. den Haan
Foto's : Wim Goutier en de Oorlogsgravenstichting
Lay-out en druk : Drukkerij van Meurs - Ridderkerk B.V.

De Oorlogsgravenstichting in 1999

Hoofdkantoor

Zeestraat 85
2518 AA Den Haag
Telefoon 070-3131080
Fax 070-3621546
Giro 40.10.00 - Bankrekening 24.62.44.097
Giro Reisfonds "Verre Oosten" 30.40.00

Kantoor Indonesië

Jalan Panglima Polim Raya 23, Jakarta
Telefoon 00-6221-7207983

Algemeen

Doel:

Het aanleggen, inrichten, instandhouden en verzorgen van het Nederlandse oorlogsgraf, waar ter wereld zich dit ook moge bevinden, alsmede het onderhoud van de in Nederland verspreid liggende oorlogsgraven van militairen van de geallieerde strijdkrachten, voor zover zulks met het betrokken land is overeengekomen.

Beschermvrouw:

H.M. de Koningin

Samenstelling Raad van Bestuur per 31 december 1999:

Erevoorzitter: Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden
President: Jhr. mr. H.A. van Karnebeek
Vice-President: H.I. Tros, generaal-majoor der Koninklijke Luchtmacht b.d.
Algemeen secretaris: Jhr. mr. H.F. van Kinschot, oud-raadadviseur wetgevingsaangelegenheden, Ministerie van Binnenlandse Zaken
Plv. algemeen secretaris: Ds. F.L. van der Bom, oud-hoofdvlootpredikant

Leden die een ministerie vertegenwoordigen:

mr. A.W.B.M. Hendriks, loco-secretaris-generaal, Ministerie van Financiën;
commodore drs. J.M.W. Willems, directeur plannen en beleidsontwikkeling, Ministerie van Defensie; mr. R. Zeldenrust, plaatsvervangend directeur perso-

---

nenverkeer, migratie en consulaire zaken, Ministerie van Buitenlandse Zaken; mr. R.J. de Bruijn, beleidsmedewerker afdeling zeescheepvaart van het directoraat-generaal Goederenvervoer Ministerie van Verkeer en Waterstaat.

Overige leden:

Mevrouw I.J.A. Beekman-Siefkens; mevrouw drs. E.H.M. Bots-Estourgie; J.J.P. Boosman, hoofdkrijgsmachtrabbijn; N.W.G. Buis, vice-admiraal b.d.; mr. R.S. Croll, lid van het hoofdbestuur Nederlandse Rode Kruis; mr. G.J. de Graaf, burgemeester van Apeldoorn; J.J.A. den Haan, generaal-majoor der mariniers b.d.; G.L.J. Huyser, generaal der infanterie b.d.; J. Kamminga, Commissaris der Koningin in de provincie Gelderland; F. Kutt Schrütter, Vicaris-generaal van het Militair Ordinariaat; mevrouw B.J. Mulder-Gemmeke, ridder M.W.O.; prof. Mr. S. Perrick; drs. R.P. Zevenbergen.

Dagelijks Bestuur per 31 december 1999:

Jhr. mr. H.A. van Karnebeek, H.I. Tros, jhr. mr. H.F. van Kinschot, ds. F.L. van der Bom, mevrouw drs. E.H.M. Bots-Estourgie, N.W.G. Buis, J.J.A. den Haan.

Staf hoofdkantoor per 31 december 1999:

Algemeen directeur	mr. G.J.M. Ter Horst
Plv. algemeen directeur en hoofd algemene zaken	R.G.A. Hoefsmit
Hoofd groenvoorziening en technische dienst	D. Lagemaat
Hoofd financiën en automatisering	M.H. van der Draai
Hoofd binnenland en voorlichting	A.C. Bijsmans
Hoofd archief en necrologie	J.J. Teeuwisse

Opzichters erevelden Nederland:

Ereveld Loenen	H.J.M. Mulder
Militair ereveld Grebbeberg	T. van Rijn

Directeur Indonesië per 31 december 1999:

N. Nommensen

Opzichters erevelden Indonesië:

Menteng Pulo	Y.H. Tjiptadi
Ancol	J.W. Tetelepta
Pandu	H.F. Sumeke
Leuwigajah	Purwadi
Candi	Y. Sunari
Kalibanteng	Effendi
Kembang Kuning	H.L.L. Verstegen-Timisela

Bestuur en medewerkers

Afscheid van de heer B. van Marken

Op 24 maart 1999 namen bestuursleden en medewerkers afscheid van de heer B. van Marken, president van de Oorlogsgravenstichting. Per gelijke datum werd tot zijn opvolger jhr. mr. H.A. van Karnebeek benoemd. De heer Van Marken was sedert 1984 lid van het dagelijks bestuur en volgde in 1993 de heer W.F.K. Bischoff van Heemskerck op als president. Bij zijn aantreden destijds schreef hij: *“Mijn leidraad, als een mens die steeds in vrijheid heeft mogen leven, is dan ook te verzekeren dat de meer dan 200.000 Nederlanders die hun leven in de Tweede Wereldoorlog verloren en diegenen daarna in andere conflicten, steeds geëerd zullen worden. Voor hen waarover wij als Oorlogsgravenstichting waken, geldt als steeds ‘Opdat zij met Eere mogen rusten’”*. De vice-president, de heer H.I. Tros memoreerde in zijn speech de woorden van de president en gaf aan op welke wijze deze leidraad de afgelopen jaren had doorgeklonken in diens werkzaamheden bij de stichting. Daarnaast roemde hij de inspirerende wijze waarop de heer Van Marken leiding gaf aan het bestuur en het respect dat hij daarmee had afgedwongen. De heer Van Marken hield een afscheidswoord waarin hij het volgende zei:

Als blijk van waardering voor zijn werkzaamheden bij de Oorlogsgravenstichting ontving de heer B. van Marken een bijzonder ‘Chine de commande’ porseleinen bord.

“Thomas Hardy, de beroemde Engelse schrijver, heeft aan het eind van de Eerste Wereldoorlog het volgende gedicht geschreven.

*‘Calm fell,
From heaven distilled a clemency
There was peace on earth and silence in the sky
Some could, some could not shake of misery:
The Sinister Spirit sneered: ‘It had to be!’
And again the Spirit of Pity whispered: Why?’.*

Zijn gedicht symboliseert voor mij persoonlijk óók het einde van de Tweede Wereldoorlog, en van de ons nog tot vandaag teisterende conflicten. In het verlengde van dat einde ligt voor mij ook de essentie van het werk van de Oorlogsgravenstichting, het gaat namelijk om de perpetuele zorg voor hen die het leven moesten laten, en dóór hen heen, om de zorg voor vrede. Toen mijn voorganger, de heer Bischoff van Heemskerck mij begin 1993 aanzocht om hem als president op te volgen, betekende dat voor het eerst het aantreden van iemand uit de facto de naoorlogse generatie. De voor hem en zijn voorgangers vanzelf-

*De heer Van Marken met de nieuwe president van de Oorlogsgravenstichting,
jhr. mr. H.A. van Karnebeek*

---

sprekende grote inzet als gevolg van hun eigen betrokkenheid bij de Tweede Wereldoorlog moest ik missen. Dit gemis heeft mij ertoe gezet om heel bewust mij van mijn nieuwe taak te kwijten. Natuurlijk, er moet bestuurd worden, we zijn per slot een organisatie en een werkgemeenschap, maar er is meer. Als je het presidentschap op je neemt dan moet er sprake zijn van compassie, piëteit en het vermogen om tot troost te willen zijn voor de medemens die daarom vraagt. Zonder te willen terugkijken op de zaken die de afgelopen jaren tot stand kwamen, wil ik het volgende persoonlijke nog zeggen: de bezoeken die ik wereldwijd aan onze erevelden mocht brengen zijn voor mij steeds de meest indringende belevenis. De duizenden individuele graven van mannen, vrouwen en kinderen, de laatste maar al te vaak van mijn eigen generatie, heb ik als het ware kunnen groeten en danken. De namen in de Gedenkboeken, als gevolg van het bijna niet te bevatten grote aantal, beroeren je, en bepalen zoals al eerder gezegd mede je eigen inzet voor ons werk. Aan onze stichting zijn verbonden ruim 150 medewerkers en bestuurders, die ieder op hun eigen wijze, ook de inhoud weten te geven aan de bijzondere taken die de Oorlogsgravenstichting vervullen moet. Dit moet zo blijven, juist nu de herinnering aan de grote wereldoorlogen vervagen.

Ik weet dat onder mijn opvolger, jhr. mr. H.A. van Karnebeek, sinds 1992 betrokken bij ons werk en sinds 1994 lid van het Dagelijks Bestuur, onze stichting na 53 jaar ook in de nieuwe eeuw op eigentijdse wijze zal weten te waken over hen die aan onze zorg zijn toevertrouwd, 'OPDAT ZIJ MET EERE MOGEN RUSTEN'.

Bestuursmutaties in 1999

Afgetreden leden: B. van Marken
                                  mr. J.J. van der Weel
                                  commandeur(A) H.H.J. Ploeg

Aangetreden leden: mr. R.S. Croll
                                  commodore drs. J.M.W. Willems
                                  mr. G.J. de Graaf

Necrologie

Vervolg Schloss Hartheim

In ons jaarverslag over 1998 schreven wij over de lijst van 1147 Nederlanders die geregistreerd staan als zijnde overleden in het concentratiekamp Mauthausen, maar waarvan het vermoeden bestaat dat zij in slot Hartheim zijn omgebracht.

Omdat wij duidelijkheid wensten over de lotgevallen van deze slachtoffers hebben wij de totale lijst toegezonden aan de Internationaler Suchdienst (ITS) in Arolsen met het verzoek na te gaan wat er van deze slachtoffers bekend is. Bij de samenstelling van dit jaarverslag was dat onderzoek nog niet afgerond. Tegelijkertijd wees een ander onderzoek uit dat ook vanuit het concentratiekamp Dachau Nederlanders op transport naar Hartheim zijn gesteld. Omdat wij niet beschikten over de namen van deze slachtoffers namen wij contact op met het archief van het voormalig concentratiekamp. Daar zijn naamlijsten van zogenaamde Invalidentransporten aanwezig. Deze lijsten hebben betrekking op transporten in de periode van januari 1942 tot oktober 1942. Tot nu toe werden op deze lijsten de namen van twaalf Nederlanders gevonden. De nabestaanden van deze slachtoffers zijn, voor zover zij konden worden opgespoord, door ons hiervan in kennis gesteld. Ook de Stichting Vriendenkring Oud-Dachauers is hierover ingelicht.

Identificatie onbekende soldaat

Op 29 april 1941 werd op de oever van het Hollands Diep onder de Moerdijkbruggen het stoffelijk overschot gevonden van een Nederlands militair. Omdat de identiteit niet vastgesteld kon worden, werd hij als 'onbekende soldaat' begraven in de ererij op de gemeentelijke begraafplaats aan de Zuidendijk te Dubbeldam.

Uit een studie die de afdeling Necrologie maakte over de gesneuvelden tijdens de meidagen van 1940 bleek dat in dat gevechtsgebied nog één Nederlandse militair vermist werd, namelijk de soldaat A.J. van der Velden. Van der Velden stond bij het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog op 10 mei 1940 op wacht bij een kazemat op de Moerdijkbrug. Volgens getuigen was hij tijdens een hevig gevecht met Duitse parachutisten neergeschoten en van de brug gevallen. Sinds die dag werd hij vermist.

Om een nader onderzoek in te kunnen stellen, namen wij contact op met de nabestaanden van de soldaat Van der Velden, met als doel aanvullende informatie en een foto van het slachtoffer te verkrijgen. Na hun toestemming en het

---

vervullen van de formaliteiten, zoals het aanvragen van het opgravingverlof bij de gemeente, werd de Bergings- en Identificatiedienst (BID) van de Koninklijke Landmacht ingeschakeld om de stoffelijke resten op te graven en te identificeren. Op 31 maart 1999 kwam van de BID de bevestiging dat de stoffelijke resten inderdaad van soldaat Van der Velden waren. Hierdoor kwam een eind aan de onzekerheid die zijn vermissing teweeg had gebracht.

Nadat op 12 april zijn stoffelijke resten weer waren begraven heeft de stichting op zijn graf een nieuwe steen geplaatst met zijn personalia. Dat de nabestaanden van dit slachtoffer na bijna zestig jaar in de gelegenheid konden worden gesteld om bloemen op het graf van hun dierbare te plaatsen, geeft onze stichting grote voldoening.

De nieuwe steen op het graf van A.J. van der Velden.

Binnenland

Kranslegging door leerlingen van de Openbare basisschool 'De Tweede Stee' op 22 april 1999 op het ereveld Loenen bij het monument voor de 'Onbekende Verzetsstrijder'.

4 Mei herdenking ereveld Loenen

Gast sprekers op de druk bezochte herdenking waren ditmaal de ambassadeur van Zuid-Afrika, de heer C.G. Niehaus, en hoofd legeraalmoezenier M.W. Achterberg. De ambassadeur hield als eerste een indrukwekkende toespraak in zijn landstaal. Hierin verhaalde hij van de tijd die hij en zijn echtgenote gevangen waren tijdens het apartheidsregime in Zuid-Afrika. Daarbij trok hij een parallel tussen hun hoop op een betere toekomst toen en de overeenkomstige hoop bij hen die de Tweede Wereldoorlog hadden meegemaakt:

“Wanneer ons vry kom, sal ons dit anders moet doen..

Ja, wanneer ons vry kom (of wanneer ons uit die loopgrawe van hierdie oorlog kom), sal ons dit anders moet doen... So hoor 'n mens die universele versugting van strydters, soldate en gevangenes oor die eeue heen. Ook 'n vyftal dekades het soldate op die slagvelde van die Tweede Wêreldoorlog en die ter dood ver-

---

Ambassadeur C.G. Niehaus spreek de
aanwezigen toe.

---

oordeeldes in Auschwitz, Bergen-Bel-
sen en die opgeslotenes in Japanse
kampe in die Ooste dit vir mekaar
gesê. Die opregtheid waarmee hulle
dit aan mekaar verklaar het, staan bo
alle twyfel.

Ja vryheid: Die groot ideaal, maar is
dit veilig by die mense? Dit is maar al
te gou dat misbruik weer die orde
van die dag word en onverskilligheid
steek maar al te snel weer die kop
op: Guillaume van der Graft skryf:

*‘Het gaat nog altijd door.
Er is geen einde aan.
Joden en negers genoeg
om dood te slaan,
mensen te over om
één voor één te verraden
woorden genoeg in de taal
om alles goed te praten’.*

Nee, vryheid is geen natuurlike eienskap van die mens nie. Dit is veeleerder ‘n
kans, ‘n moontlikheid, ‘n geleentheid. **Vryheid vra aanhoudende onderhoud.**
Dit moet geleer word. Vryheid is die moeisame verworwe vrug van ‘n lange en
harde leerskool. Nee, vryheid val nooit uit die lug nie, maar word in tye van
onvryheid voorberei. In een van die eerste uitgawes van ‘Vrij Nederland’ na die
bevryding skryf H.M. van Randwijk: ‘De vrijheid van mensen en volken is in de
geschiedenis der mensheid altijd met bloed en tranen verworven en bewaard,
en in de toekomst zal het niet anders zijn’. En ‘n paar paragrawe verder:
‘Bedenk, dat hetgeen gister bedreigd werd, heden en morgen opnieuw in
gevaar kan verkeren. Bescherm het en wees waakzaam’.

Daarom kan ‘n mens die **Bevryding** (5 Mei) slegs begryp in verhouding tot van
die 4de Mei se **Dodenherdenking**. Wie nie onthou wat die prys is wat vir vryheid
betaal is nie, kan daardie vryheid wat deur stryd en bloed verworwe so maklik
soos sand deur die vingers wegsypel”.

Ook hoofd legeraalmoezenier M.W. Achterberg, trok in zijn toespraak een parallel tussen het heden en het verleden. Zo stelde hij:

“Onze huidige generatie hoeft de oorlog niet meer te leren kennen uit boeken of via films. Nieuwe oorlogen worden in de wereld om ons heen gevoerd en worden dagelijks zeer indringend in de huiskamer gebracht. Het overbekende beeld van spoorwegwagons waarin Joodse landgenoten weggevoerd werden naar de concentratiekampen hoeft niet meer uit de geschiedenisboekjes te komen. De bestialiteiten in Kosovo beroven ons inmiddels van de illusie dat tech-

nologie de wereld kleiner maakt, een ‘global village’ waarin deportaties behoren tot het schaduwrijk van een verleden”.

De declamaties, verzorgd door scholieren van de Koninklijke Scholengemeenschap Apeldoorn, werden ditmaal uitgevoerd door de leerlingen Rosanne Prake, Gabriël Kramer, Miriam de Heus en Kevin Mulder. Een van de gedichten die zij voordroegen was het volgende van Karel Eijkman:

*“Die van hiernaast
die moet ik niet
die zijn niet zoals ik
die zijn van hiernaast en ik ben hier
dus kan je nagaan.
Die van hiernaast
zitten in de weg
ik heb zo geen ruimte achter mijn ellebogen
dus die van hiernaast die moeten uit de weg.*

*Die van hiertegenover
die hoeft ik niet
die zijn niet zoals ik
die zijn van de overkant, ik ben van de eigen kant
dus kan je nagaan.*

---

*Die van hiertegenover
zitten in mijn uitzicht
ik heb geen zicht want zij zijn geen gezicht
die van de overkant die moeten uit mijn ogen.*

*Die van hierachter
die mag ik niet
die zijn niet zoals ik
die zijn van hierachter en ik ben voor
dus kan je nagaan
Die van hierachter
zitten in de achterbuurt
zitten natuurlijk achterbaks te gluren
die van hierachter moeten achter mij vandaan.*

*Niemand naast me, voor of achter
vrijheid is met niemand iets te maken hebben.
Ja toch?
Niet dan?"*

*Declamaties door leerlingen van de
Koninklijke Scholengemeenschap
Apeldoorn.*

Vervolgens legde de ambassadeur van Zuid-Afrika als eerste een krans bij het algemeen monument, gevolgd door afgevaardigden van diverse militaire en burgerlijke instanties. De laatste krans, namens de Oorlogsgravenstichting, werd gelegd door jhr. mr. H.A. van Karnebeek, president van de stichting en de algemeen directeur, mr. G.J.M. Ter Horst. De muzikale begeleiding tijdens de plechtigheid was in handen van de Regionale Politiekapel Noord- en Oost-Gelderland, onder leiding van de heer G.Z. Bomhof.

---

4 Mei herdenking militair ereveld Grebbeberg

De Koninklijke Landmacht herdacht op 4 mei 1999 op het militair ereveld Grebbeberg traditioneel de militairen die sinds 10 mei 1940 waar ook ter wereld zijn gevallen, danwel zijn omgekomen bij de uitoefening van de dienst. Generaal-majoor M.L.M. Urlings, plaatsvervangend Bevelhebber der Landstrijdkrachten, leidde de plechtigheid. Het Koninklijk Huis was vertegenwoordigd door mr. Pieter van Vollenhoven. Tevens was de Staatssecretaris van Defensie, de heer H.A.L. van Hoof, aanwezig. De Koninklijke Militaire Kapel en de Christelijke Gemengde Zangvereniging "Eben-Haëzer" uit Rhenen luisterden de herdenking op. Mevrouw Anita Poolman declameerde een aantal teksten terwijl de Humanistische Raadvrouw drs. J.J. Merens een toespraak hield waarin zij o.m. het volgende zei:

"Bij ieder komt het verleden, van lang geleden of van recenter datum, regelmatig in gedachten. Dat zijn momenten in het dagelijks bestaan, soms elke dag, elke week of elk jaar, waarop de herinnering aan oorlog, strijd of tragisch ongeval naar boven komt. Soms zijn het maar kleine dingen die de indringendste gedachten aan geliefden en dierbaren oproepen. De grote gebeurtenissen van nu doen dat natuurlijk ook. Nederland is betrokken bij een gewapend conflict. Er is angst voor wat komen kan, we beleven opnieuw wat ooit gebeurd is. We

De heren H.I. Tros (rechts) en A.C. Bijsmans (links) leggen namens de Oorlogsgravenstichting een krans bij het Leeuwenmonument op het militair ereveld Grebbeberg.

Het monument vlak na de herdenking.

---

denken aan hen die er bij waren, aan anderen die er nu niet meer zijn en er niet bij zullen zijn. Droevige maar ook gemengde gevoelens, en vooral: niet weten. Innerlijke stilte, verdriet, vastberadenheid: dit nooit weer. Woede en onmacht om wat er gebeurd is. In het dagelijks bestaan heeft ieder een eigen manier van herdenken. Dat zie je niet, als je zo kijkt van een afstand naar ons drukke bestaan.

Alleen heel dierbaren weten soms wanneer herinneringen boven komen, kunnen dat zien, stellen een vraag, steken een hand uit. En kijk nu eens op vier mei naar ons land, vanavond. De vlag wordt half stok gehangen, bij huizen, in tuinen, op openbare gebouwen en op schepen. Mensen gaan naar plaatsen van herinnering, de monumenten van de oorlog. Mensen van voor de oorlog en mensen van na de oorlog. Veel jongeren ook, sommigen al met herinneringen, allen uit respect.

Ziet u ze samen komen, met bloemen in de hand, naar al die plekjes in het hele land, waar de bomen uitkomen en het gras al groen is? Op vier mei 's avonds is het altijd stiller dan op andere avonden, het geluid van de vogels maakt dat je hoort dat het stiller is. Op vier mei herdenken wij samen".

De plechtigheid werd besloten met het leggen van kransen door afgevaardigden van militaire en civiele organisaties. Als laatste werd een krans gelegd namens de Oorlogsgravenstichting door de heer H.I. Tros, vice-president van de stichting en de heer A.C. Bijsmans, hoofd binnenland en voorlichting.

De informatiestand van de Oorlogsgravenstichting op de Pasar Malam Besar.

Pasar Malam Besar Den Haag

Van 16 t/m 27 juni nam de Oorlogsgravenstichting voor de tweede maal met een informatiestand deel aan de Pasar Malam Besar. Uit Indonesië waren mevrouw A. Pohan en de heer R. da Costa, beiden werkzaam op het kantoor van de stichting in Jakarta, overgekomen. De informatiestand werd over het algemeen goed bezocht en oogstte waardering. De fraai ingelijste foto's van de Nederlandse erevelden in het Verre Oosten, gemaakt door 'onze fotograaf' de heer W. Goutier, droegen daar in niet geringe mate toe bij.

Consuldag

De jaarlijkse contactdag voor consuls van de Oorlogsgravenstichting werd ditmaal gehouden in de provincie Friesland. Al in 1998 werd hiervoor het initiatief genomen door de consul van Harlingen, de heer G. Zijlstra, die tot ons leedwezen in december 1998 overleed, en de heer H. Dam, consul in de gemeente Wûnseradiel. Op 15 september verzamelden de circa 200 genodigden zich in restaurant "Onder de Luiffel" te Leeuwarden waar men werd ontvangen met koffie en gebak. Alvorens een bezoek te brengen aan het kazemattenmuseum te Kornwerderzand hield de heer F.G. de Boer, voorzitter van de stichting Kornwerderzand, een korte inleiding over de ontstaansgeschiedenis van de kazematten. Vervolgens brachten vier bussen de gasten naar Kornwerderzand waar onder leiding van deskundige gidsen de imposante verdedigingswerken, waaronder de commandobunker, werden bekeken. Alvorens vanuit de haven van Kornwerderzand te vertrekken voor een rondvaart over de Waddenzee met de 'Stortemelk' is de traditionele groepsfoto genomen. Aan boord werd na een welkomstcocktail de soep geserveerd en genoot men van het uitgebreide buffet. Velen nuttigden hun maaltijd op het bovendeck dat door het fraaie nazomerweer druk werd bezocht. Na ongeveer tweeënhalf uur varen kwam de boot in de haven van Harlingen aan waar de bussen klaar stonden voor de rit terug naar Leeuwarden.

Inspectie Franse oorlogsgraven

Van 21 t/m 23 juni bracht luitenant-kolonel b.d. J.L. Bonté, chef du département du patrimoine van het Secrétariat d'État aux Anciens Combattants, een bezoek aan Nederland. Op het programma stond behalve het Frans ereveld te Kapelle (Zeeland) ook een bezoek aan een aantal andere plaatsen in Nederland waar Franse militairen zijn begraven. Voor een bezoek aan de begraafplaats 'Vredenhof' te Schiermonnikoog was de Koninklijke Luchtmacht zo vriendelijk een helikopter ter beschikking te stellen. Op de laatste dag zijn ook het ereveld Loenen en het militair ereveld Grebbeberg te Rhenen bezocht.

*Lunch aan
boord van de
'Stortemelk'.*

---

*Rondleiding bij
de kazematten
van Korn-
werderzand.*

De algemeen directeur van de stichting bedankt de auteurs, de heren J.H. Heerze (midden) en J. Kooistra (rechts) voor hun medewerking aan het boek (Foto: R. Thomas Scheers).

Presentatie boek ereveld Loenen

Op 18 oktober 1999 was het vijftig jaar geleden dat het ereveld Loenen door H.K.H. Prinses Wilhelmina officieel werd geopend. Ter gelegenheid van dit vijftigjarig jubileum verscheen bij de Sdu Uitgevers het boek *"Ereveld Loenen. Laatste rustplaats van Nederlandse oorlogsslachtoffers"*. De officiële presentatie van dit boek vond op eerdergenoemde datum plaats op het ereveld Loenen. Speciaal voor deze gelegenheid was een grote tent opgesteld waar de bijna tweehonderd genodigden met koffie en cake werden ontvangen. Onder de aanwezigen waren behalve diverse burgerlijke en militaire autoriteiten ook nabestaanden van de in het boek beschreven slachtoffers alsmede medewerkers en

---

Een speciaal voor deze gelegenheid gehuurde tent bood onderdak aan de vele belangstellenden

(Foto: R. Thomas Scheers).

Jhr. mr. H.A. van Karnebeek overhandigt het eerste exemplaar aan de minister van Defensie, mr. F.H.G. de Grave (Foto: R. Thomas Scheers).

---

oud-medewerkers van de Oorlogsgravenstichting. De president hield een toespraak en overhandigde vervolgens het eerste exemplaar van het boek aan de minister van Defensie, mr. F.H.G. de Grave. Hierna was het woord aan de algemeen directeur, mr. G.J.M. Ter Horst, die een korte toelichting gaf op de totstandkoming van het boek. Vervolgens richtte de minister van Defensie als laatste het woord tot de aanwezigen. Het boek, met een voorwoord van Z.K.H.

Een exemplaar van het boek werd op Paleis Soestdijk aangeboden aan Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden.

*De heer B. van Marken metselt de 'eerste steen'. (inzet)
De gedenksteen
(Foto's: R. Thomas Scheers).*

Prins Bernhard der Nederlanden, werd geschreven in opdracht van de stichting door de heren J.H. Heerze, J. Kooistra en J.J. Teeuwisse. Het vertelt de geschiedenis van de Oorlogsgravenstichting en de totstandkoming van het ereveld Loenen. Daarnaast wordt het levensverhaal beschreven van een aantal van de meer dan 3500 slachtoffers, die hier begraven liggen. In een apart register worden de personalia van alle op het ereveld Loenen begraven oorlogsslachtoffers vermeld. Het ingebonden boek (251 pagina's) kost f 65,- en is verkrijgbaar in de boekhandel of bij Sdu Uitgevers in Den Haag. Ook bij de stichting en op het ereveld Loenen is het boek verkrijgbaar.

Oplevering dienstgebouwen militair ereveld Grebbeberg

De bouw van de nieuwe werkplaats en dienstwoning bij het militair ereveld Grebbeberg is voorspoedig verlopen.

De nieuwe dienstwoning en werk-schuur bij het militair ereveld Grebbeberg.

De heer D. Takkenberg met oorkonde, diens echtgenote en de heer R.G.A. Hoefsmit.

De eerste steen van de woning werd op 5 maart 1999 gelegd door de president van de Oorlogsgravenstichting, de heer B. van Marken. Aan het eind van het jaar volgde de oplevering van beide gebouwen en kon de opzichter van het ereveld, de heer T. van Rijn, zijn nieuwe woning betrekken. De voorbereidingen voor de bouw van een nieuw informatiecentrum zijn inmiddels gestart.

Oorkonde

Op 1 juni 1981 werd de heer D. Takkenberg benoemd tot consul van de stichting in Ootmarsum. Als blijk van waardering voor de uitstekende en toegewijde verzorging van de oorlogsgraven sinds zijn benoeming ontving hij op 17 december de oorkonde van de Oorlogsgravenstichting uit handen van de plaatsvervangend algemeen directeur, de heer R.G.A. Hoefsmit.

Koninklijke onderscheiding

Op 10 december werd onze consul in de gemeente Hilvarenbeek, mevrouw J.M. Wolfs, benoemd tot Lid in de Orde van Oranje Nassau. De werkzaamheden die mevrouw Wolfs al sinds 1975 voor de Oorlogsgravenstichting verricht, hebben mede bijgedragen aan deze welverdiende onderscheiding.

Mevrouw J.M. Wolfs, consul van Hilvarenbeek, toont trots haar oorkonde behorend bij haar koninklijke onderscheiding.

Herdenkingen

In 1999 was de Oorlogsgravenstichting vertegenwoordigd bij de volgende plechtigheden en bijeenkomsten ter herdenking van oorlogsslachtoffers.

25 april	Den Haag	“ANZAC-Day” herdenking op de begraafplaats “Westduin”.
4 mei	Amsterdam	Nationale herdenking op de Dam.
4 mei	Apeldoorn	Herdenking van alle Nederlandse oorlogsslachtoffers op het ereveld Loenen.
4 mei	Rhenen	Herdenking van de gesneuvelde militairen op het militair ereveld Grebbeberg.
4 mei	Den Helder	Herdenking van de gesneuvelden van de Koninklijke Marine en koopvaardij.
4 mei	Soesterberg	Herdenking van de gesneuvelde militairen van de luchstrijdkrachten.
30 mei	Margraten	“Memorial Day Ceremony” op het Amerikaanse ereveld.
15 augustus	Den Haag	Herdenking van de capitulatie van Japan.
7 september	Roermond	Herdenking Stichting Nationaal Indiëmonument 1945-1962.
9 oktober	Scheveningen	Herdenking Oranje hotel Scheveningen.
14 november	Den Haag	“Remembrance Day” herdenking op de begraafplaats “Westduin”.

Buitenland

Renovatie Orry-la-Ville

Onder grote belangstelling vond op 25 mei een korte plechtigheid plaats op het Nederlandse ereveld bij Orry-la-Ville. Aanleiding hiervoor was de voltooiing van de renovatiewerkzaamheden. In het kader hiervan werden 113 grafstenen vervangen door nieuwe exemplaren en werden het ereportaal, de toegangspoort en de bankjes in bijpassende kleuren overgeschilderd. De verwijsborden langs de weg werden evenals de vlaggenmasten op het ereveld, vernieuwd. Ook werd de kleine sokkel onder het standbeeld van 'de vallende man' vervangen door een groter, proportioneel beter passend, exemplaar. Op plantkundig gebied vond eveneens een aantal aanpassingen plaats. Bij de plechtigheid was de prefect van het departement l'Oise, de heer A. Gehin, aanwezig en ook diverse andere autoriteiten waaronder de Nederlandse ambassadeur, mr. C.R. van Beuge, en de burgemeester van Orry-la-Ville. Daarnaast waren er oud-strijders met een vaandelwacht, nabestaanden en belangstellenden terwijl een militaire kapel de muzikale ondersteuning verzorgde. De Oorlogsgravenstichting werd vertegenwoordigd door haar vice-president, de heer H.I. Tros,

Aflevering van de nieuwe grafstenen op het ereveld Orry-la-Ville.

---

*Toespraak door de algemeen directeur,
mr. G.J.M. Ter Horst.*

---

de algemeen directeur, mr. G.J.M. Ter Horst en de heren D. Lagemaat en A.C. Bijsmans. Ook onze Franse zusterorganisatie, het Secrétariat d'Etat aux Anciens Combattants was, met diverse bij de renovatiewerkzaamheden betrokken personen, aanwezig waaronder de heren C. Carlier, J.L. Bonté en J.F. Jobez. Achtereenvolgens werden toespraken gehouden door de prefect, de Nederlandse ambassadeur en de algemeen directeur van de Oorlogsgravenstichting. Zij benadrukten de bijzonder goede relatie en samenwerking tussen de Oorlogsgravenstichting en het Secrétariat d'Etat aux Anciens Combattants. Na de toespraken werden de volksliederen gespeeld en volgde een kranslegging. De plechtigheid werd besloten met een 'vin d'honneur' voor de genodigden, aangeboden door de gemeente Orry-la-Ville.

(vlnr) De heer J.F. Jobez geeft een toelichting aan de Nederlandse ambassadeur, mr. C.R. van Beuge, de prefect, de heer A. Gehin en de heren J.L. Bonté en C. Carlier.

Bezoek Kroonprins aan VN-ereveld

Tijdens een werkbezoek aan Zuid-Korea in juni 1999 bracht Z.K.H. Prins Willem-Alexander ook een bezoek aan het ereveld van de Verenigde Naties in Pusan. Op dit ereveld, dat in 1951 werd aangelegd door de Verenigde Naties, werden de gesneuvelden begraven van de oorlog in Korea die op 25 juni 1950 uitbrak en tot 27 juli 1953 duurde. Bij een rondgang over het ereveld werd de Prins begeleid door de heer D. van Winden, zelf oud-Koreastrijder. Hij vertelde de Prins over de Nederlandse inzet van de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Marine. De Koreaoorlog was de eerste vredeafdwingende operatie van de Verenigde Naties en kostte aan Nederlandse zijde aan 124 man het leven.

117 Nederlanders slachtoffers vonden op dit ereveld hun laatste rustplaats. Voor vijf vermisten zijn zogenaamde In Memoriam-graftekens geplaatst. Oorspronkelijk waren de graven ingericht met eenvoudige houten kruisen. In de jaren zestig zijn deze kruisen door de zorg van de Oorlogsgravenstichting vervangen door bronzen platen op een betonnen sokkel. Eén militair overleed tijdens de terugreis naar Nederland op de rede van Singapore en werd daar begraven, terwijl een andere, die in Korea zwaargewond raakte, per vliegtuig naar Nederland werd overgebracht. Deze overleed in een militair hospitaal aan zijn verwondingen en is begraven op het ereveld Loenen.

Herdenkingsplechtigheden

Van diverse Nederlandse ambassades en consulaten in het buitenland ontvingen wij berichten van herdenkingen op 4 mei en andere herdenkingsplechtigheden.

India

Op 4 mei om 9.00 uur 's ochtends werd op 'Delhi War Cemetery' een korte herdenkingsplechtigheid gehouden. Tijdens een waardig en ingetogen samenzijn werd de nagedachtenis van diegenen die gevallen zijn herdacht. De plechtigheid werd bijgewoond door de Nederlandse en Indiase medewerkers van de ambassade, leden van de Nederlandse gemeenschap en Indiase leden van verenigingen in New Delhi die nauw gelieerd zijn met de ambassade. De plechtigheid begon met het blazen van de 'Last Post' door leden van de politiekapel van New Delhi. Vervolgens werd een krans gelegd door de ambassadeur, mr. P.F.C. Koch, en de voorzitter van de Nederlandse Vereniging. De herdenking werd besloten met twee minuten stilte en het blazen van de 'Last Post'.

(Foto: ANP)

*Kranji War Cemetery
(5 mei 1999).*

Singapore

Door omstandigheden werd de dodenherdenking op 'Kranji War Cemetery' het afgelopen jaar verschoven naar 5 mei. Bij de plechtigheid was, zoals elk jaar, een groep kinderen van de Hollandse School aanwezig, alsmede een dertigtal volwassenen. De ambassadeur, de heer J.G. Wilbreninck, hield een korte toespraak waarin hij zich speciaal tot de aanwezige kinderen richtte. Ten behoeve van de geschiedenislessen had deze groep van de Oorlogsgravenstichting achtergrondinformatie ontvangen, waaronder het lespakket. Na een korte toespraak en een gebed door pater Hutjes volgde de kranslegging bij het monument door de ambassadeur en vertegenwoordigers van het ministerie van Defensie.

---

*Hong Kong War Cemetery
(4 mei 1999).*

Duitsland

Op 4 mei vond in aanwezigheid van nabestaanden en andere belangstellenden een korte plechtigheid plaats op het 'Stoffeler Friedhof' te Düsseldorf. De consul, de heer G.J.M. Grob, en een medewerker van het consulaat-generaal, de heer G.J. Brouwer, legden aan de voet van het monument een krans. Vervolgens werden kransen gelegd namens de stad Düsseldorf, de Joodse gemeente Düsseldorf, de Nederlandse kerk in Duitsland en het 'Deutsch-Niederländische Gesellschaft Düsseldorf'. Voorts kransen van de Volksbund Deutsche Kriegsgräberfürsorge, de bond van Wapenbroeders, gewest Noord-Holland, en het 'Verband Deutscher Soldaten' (afdeling NRW). De consul hield een korte toespraak waarna pastoor Muysers en dominee Roggebrand uit de Bijbel voorlezen en voorgingen in gebed. De plechtigheid werd traditioneel besloten met een rondgang langs de graven.

Op dezelfde dag werd een plechtigheid gehouden op het 'Hauptfriedhof Ohlsdorf' te Hamburg. Hieraan namen circa 100 Nederlanders deel waaronder een delegatie van de 41^e lichte brigade van de Koninklijke Landmacht uit Seedorf. Bij het monument werden onder meer kransen gelegd door de voorzitters van de Nederlandse Club en de Nederlandse Vereniging. Na het inacht nemen van twee minuten stilte, en het spelen van de 'Last Post' door een trompetter van de Koninklijke Landmacht, besloot de geestelijk verzorger van de brigade uit Seedorf de sobere plechtigheid met het uitspreken van een gebed.

Op het 'Waldfriedhof' te Frankfurt am Main vond eveneens een plechtigheid plaats. Het is verheugend dat zowel van Nederlandse als Duitse zijde de belangstelling voor deze plechtigheid toeneemt. De consul-generaal, de heer J.M. Corijn, en de consul, de heer R.C. Dhomen, legden een krans bij het drie-luik op het ereveld. Vervolgens hield de heer Corijn een toespraak voor de ruim dertig aanwezigen waarna er twee minuten stilte in acht werd genomen. Om twee minuten over acht werd door de 16-jarige trompettist, Richard de Vrugt uit Doesburg, de 'Last Post' geblazen, gevolgd door het Wilhelmus. Tot besluit maakte men een rondgang over de begraafplaats.

Ook op het 'Heger Friedhof' te Osnabrück vond op 4 mei een herdenkingsplechtigheid plaats. De honorair consul, de heer G.Ch. Titgemeyer, legde een krans bij het monument evenals vertegenwoordigers van de stad Osnabrück, Nederlandse militairen te Münster, het Duitse en Nederlandse Reservistenverband, de Nederlandse Vereniging uit Bramsche en de Nederlands-Duitse Club uit Osnabrück.

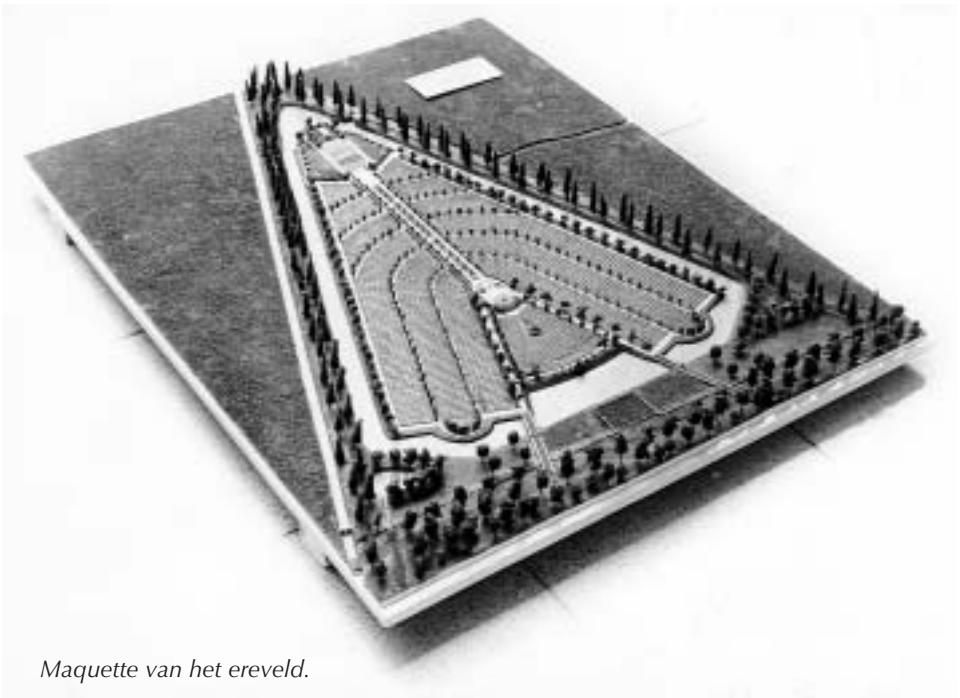

Het ereveld Kalibanteng te Semarang

Het ereveld Kalibanteng bij Semarang staat bekend als het 'vrouwenereveld'. Het ontleent deze bijnaam aan de vele vrouwelijke oorlogsslachtoffers die hier werden begraven. Velen van hen kwamen om in de beruchte interneringskampen Ambarawa, Banju Biroe, Lampersari en Karangpanas.

Het heeft heel wat moeite gekost om voor de aanleg van dit ereveld een stuk grond toegewezen te krijgen. Dat had onder meer te maken met de eis van bereikbaarheid. Een ereveld gelegen in de geaccidenteerde stadswijk Tjandi zou slechts per auto bereikbaar zijn zodat velen zich zouden laten weerhouden om aan deze begraafplaats (te voet) een bezoek te brengen. Daarnaast wenste het gemeentebestuur te Semarang zijn medewerking niet te verlenen om in de luxewijk Tjandi nog een ereveld aan te leggen. Zij waren nog steeds ontstemd over de aanleg van het ereveld bij het Tillemaplein (nu ereveld Candi) dat in de woelige dagen van 1945 en 1946 door het militair commando op eigen initiatief was aangelegd.

Maquette van het ereveld.

De aanleg van het gedeelte waar later het vrouwenmonument zou worden geplaatst.

Diverse voorontwerpen voor het vrouwenmonument, waaronder het eerste en tweede ontwerp van M. Gobius en het ontwerp van mw. G.J.W. Rueb.

De openingsceremonie van het ereveld Kalibanteng op 22 april 1949.

Het monument voor de Jongenskampen

Uiteindelijk werd daarom een stuk grond toegewezen aan de grote postweg nabij de luchthaven. Het was geen ideaal terrein maar na ophoging bleek het toch zeer bruikbaar te zijn voor het beoogde doel. Het bestek van het ereveld werd vervaardigd door de architect A.W. Gmelig Meyling van het ingenieursbureau Ingenegeren-Vrijburg NV te Bandung. Het ereveld heeft de vorm van een langgerekte gelijkbenige driehoek, waarvan de top naar het noorden is gericht. Daaromheen is een gracht gegraven. Van het oorspronkelijke plan om over het zuidelijke grachtengedeelte twee bruggen te bouwen, die toegang zouden verlenen naar het ereveld, moest uit financieel oogpunt worden afgezien. Het middenstuk van deze zuidelijk gelegen gracht werd afgedamd en het water ter weerszijden verbonden door een betonnen duiker. Twee paden, evenwijdig lopend aan de opstaande zijden van de gelijkbenige driehoek, voeren naar een platform met het vlaggenmonument. Hier bevindt zich tevens de tombe voor de Onbekende Vrouw. Bij de openingsplechtigheid was deze nog niet gereed. Daarvoor in de plaats stond een doods-kist opgesteld, bedekt met de Nederlandse vlag, waaroverheen rouwfloers was gedrapeerd.

Rondom het platform is een breed voetpad dat met de tophoek van het ereveld verbonden is door een zuilengalerij met twee voetpaden. Aan het begin daarvan ligt een gedenkplaat met de tekst: *“Ter eerbiedige nagedachtenis aan de*

De tombe voor de Onbekende Vrouw en het vlaggenmonument.

vele ongenoemden die hun leven offerden en niet rusten op de erevelden". Op de voorste twee zuilen zijn de in brons uitgeslagen tekens van de sterrenbeelden van de dierenriem geplaatst (links het teken voor Vissen en rechts het teken voor Waterman). Deze zijn afkomstig van het ereveld Kembang Kuning te Surabaya. Aan het einde van deze zuilengalerij staat het bekende vrouwenmonument. Door deze zuilengalerij is het ereveld in twee helften verdeeld. In het oostelijk gedeelte werden de mannen begraven en in het westelijk gedeelte de vrouwen. Daartussen aan de zuidzijde bevindt zich het vak met de graven van kinderen.

Op 22 april 1949 werd Kalibanteng onder grote belangstelling ingewijd. Bij deze gelegenheid werden tevens de stoffelijke resten van 40 oorlogsslachtoffers herbegraven. De kisten, bedekt met de Nederlandse vlag en voorzien van bloemen, waren gerangschikt in een halve cirkel om de kist met de stoffelijke resten van een onbekende vrouw. De herbegrafenis werd uitgevoerd door militairen van het garnizoen te Semarang, terwijl muzikanten van het Koninklijk Nederlands Indisch Leger (KNIL) de muzikale omlijsting verzorgden.

Monument voor de oorlogsslachtoffers zonder graf.

Om half negen betrad de adjudant-generaal, generaal-majoor P. Alons het platform voor een toespraak:

“Wanneer wij allen, wij die de bange donkere bezettingsjaren hebben overleefd, wij die dit land, dit schone land hebben gekend in vóór- en tegenspoed, ons oog laten waren over de uitgestrekte eilanden van deze gewesten, dan moge leed ons hart vervullen over dat wat is geweest of vreugde over dat wat weder geworden is. Maar wie wij mogen zijn of wat wij mogen denken, er is één, alles overheersende gedachte van weedom en van droefenis over de velen, naamloos velen, die van ons zijn heengegaan. Wat, waar en hoe wij ook het harde dagelijks leven van heden benaderen, nimmer kunnen wij ontkomen aan de droefheid, welke ons bezielt wanneer wij om ons heen ziende de vele graven ontwaren van hen, die vielen, die in de bange donkere jaren van 1942 tot nu toe voor land en volk het hoogste offer brachten, de kroon der martelaren droegen, ten offer vielen aan verdrukking, aan chaos en terreur”.

Met betrekking tot de totstandkoming van het ereveld dat ter nagedachtenis aan de omgekomen vrouwen werd ingericht zei hij:

Impressie van het ereveld. De pylonen met daarop de tekens van de dierenriem zijn duidelijk zichtbaar.

“Verenigd op haar eigen veld der ere brengen wij haar hulde, brengen wij hulde aan de vrouw, die in haar zwakte nooit haar kracht vergeten heeft; de vrouw, die trouw bleef, al mogen haar gedachten slechts zelden groeien tot een grote daad, maar die met de in haar sluimerende grootse krachten, de geest vormt van elk volk, de kracht van ‘t komende zaad. Staande voor deze vlagbedekte baren brengen wij hulde, diepe eer en hulde aan de vrouw, die jaren alles heeft verdragen, die jaren heeft volhard en jaren heeft gewacht in fierheid en trouw”.

Vervolgens werd door de generaal een krans gelegd en brachten de aanwezigen onder tromgeroffel een eresaluut aan de overledenen. Zes vrouwelijke afgevaardigden van instanties en verenigingen, die zelf de bittere Japanse kamptijd hadden meegemaakt, traden naar voren om het rouwfloers van de baar van de Onbekende Vrouw af te nemen en om vervolgens een krans te leggen op de kist. Hierna volgden nog diverse toespraken waaronder een door de regeringscommissaris voor bestuursaangelegenheden voor Midden-Java, Dr. P.H. Angenent. Allen spraken hun diepe bewondering uit voor de onbuigzame geestkracht van de vrouw in de Japanse bezettingstijd en legden een krans bij het vlaggenmonument. Het slot van de herdenking werd gevormd door een defilé van het vrouwenkorps van het KNIL en het zingen van het Wilhelmus.

Centraal op het ereveld staat het eerdergenoemde vrouwenmonument. Reeds door generaal S.H. Spoor werd het voorstel van de toenmalige legergraven-dienst voor de bouw van een dergelijk monument warm bepleit: *“om daarmee blijk te geven van onze hulde aan de vrouwen, wier flink gedrag en fiere houding gedurende de oorlog en tijdens de Japanse bezetting van Indonesië, de waardering en de bewondering van Nederlanders en buitenlanders wegdroegen, daarmee tevens de nagedachtenis erende van de talloze vrouwen, die in de Japanse concentratiekampen tezamen met honderden kinderen het leven lieten”.* Het eerste ontwerp hiervoor werd geleverd door het eerdergenoemde ingenieursbureau Ingenegenen-Vrijburg dat daartoe contact zocht met de Italiaanse beeldhouwer F. Carasso. Het zou bestaan uit een basement samengesteld uit drie hoge treden en bloembakken, een hoog opgaand gedeelte en een beeldhouwwerk met eeuwige vlam.

Het beeldhouwwerk stelde de ‘moederliefde’ voor, uitgebeeld in een levensgrote vrouwenfiguur, die een kind beschermend omvat. De achtergrond zou worden gevormd door een hoge pyloon van beton. De kosten hiervoor werden geraamd op ca. f 100.000,-. Door middel van het uitgeven van briefkaarten met het ontwerp en inzamelingsacties heeft men getracht dit bedrag bij elkaar te brengen. Uiteindelijk ging het plan niet door, waarschijnlijk omdat het

---

beoogde bedrag niet gehaald werd. In de loop van 1952 werd daarom gekozen voor een besloten prijsvraag waarbij de Oorlogsgravenstichting drie beeldhouwsters benaderde met het verzoek een beeld te ontwerpen. Dit waren mevrouw G. Rueter in Amsterdam, mevrouw M. Gobius in Voorburg en mevrouw G.J.W. Rueb in Den Haag. Het beeld moest de lotsverbondenheid symboliseren van de vrouwen en hun kinderen gedurende de Japanse bezetting van Nederlands-Indië. Uiteindelijk koos men voor een ontwerp van Marian Gobius (1910-1994). De vereiste symboliek werd in haar ontwerp weergegeven door twee vrouwen. Een 'sterke' vrouw en een 'moedeloze' vrouw, die tussen hen in een kind vasthouden, zich onbewust van de harde werkelijkheid en onbevangen naar de toekomst.

Marian Gobius zei over haar beeld:

"Ik moest er een speciaal atelier voor huren want het mijne is niet groot genoeg voor dit omvangrijke werk en zou ook het gewicht niet kunnen dragen. Ik had ongeveer een maand tijd om het beeld in klei af te maken en daarna kwam nog het gieten in gips en later in brons. Men heeft er doorgaans geen idee van wat 'n werk, materiaal – en dus kosten – het vervaardigen van een beeld in brons met zich meebrengt". Het beeld werd gegoten bij de Rijnlandse kunstgieterij Stöxen in Leiden. Kort voordat het naar Indonesië werd verscheept stond het ter bezichtiging opgesteld in de tuin van huize "Middenburg" te Voorburg. Op 4 mei 1954 werd het (nog zonder de sokkel met de tekst: *"Hun geest heeft overwonnen"*) door de toenmalige presidente van de Oorlogsgravenstichting, mevrouw H.G. van Anrooy-de Kempenaer, op het ereveld Kalibanteng plechtig onthuld.

Het monument voor de jongenskampen is van recenter datum. Het werd op 22 september 1988 onthuld.

Het initiatief daartoe was genomen door het comité monument Bangkok-Gedungjati. Zij gaven de beeldhouwer Anton Beysens in Goes opdracht voor de vervaardiging van een bronzen beeld, uitbeeldend een jongen van ongeveer 12 jaar met een pacol over de schouder en een bijl naast zijn voeten. Op de voorzijde van de sokkel staat: *"Zij waren nog zo jong"*. Omdat niet iedereen in de gelegenheid is een bezoek aan Indonesië te brengen werd op het terrein van 'Bronbeek', het Koninklijk Tehuis voor Oud-Militairen in Arnhem een verkleinde replica geplaatst die op 10 november van hetzelfde jaar door Z.K.H. Prins Bernhard der Nederlanden werd onthuld.

In 1993 werden ter weerszijden van de sokkel bronzen platen aangebracht met de teksten: "Jongenskamp Baros-6 Tjimahi 1944-1945" (links) en "Jongenskampen Ambarawa 1944-1945" (rechts).

Indonesië

Algemeen

Jaarlijks ontvangt de stichting brieven van bezoekers van de erevelden in Indonesië die hun waardering en bewondering uitspreken over de bijzonder goede staat van onderhoud waarin zij onze erevelden aantreffen. Het spreekt vanzelf dat hiervoor dagelijks grote inspanningen nodig zijn. Om u een indruk te geven van wat onder 'dagelijks onderhoud' wordt verstaan, geven wij u een kort overzicht.

- Per dag worden 1200 tot 1500 graftekens gewassen en gepoetst. Dat wil zeggen dat elk van de bijna 25.000 graftekens per maand tenminste twee maal wordt ontdaan van stof en aanslag door luchtvervuiling.
- Tenminste één keer per week wordt het gras gemaaid over een oppervlakte van totaal 230.000 m² (23 ha.). Rond de graftekens dient dat handmatig te gebeuren om beschadigingen te voorkomen.
- Van de zeven erevelden zijn er vijf met een buitenhaag van Bambu Cina die 2,5 m. hoog is en bij elkaar ruim 3 km. lang, die continu gesnoeid, uitgedund en van klimplanten ontdaan moet worden.
- De paden zijn afgezet met lage heggen, bij elkaar ruim 9 km., die eveneens continu worden gesnoeid en van onkruid worden ontdaan. Daarnaast heeft elk ereveld de nodige bloemperken, bloembakken, struiken en bomen, die gewied en gesnoeid moeten worden en soms ook bespoten.
- De graftekens waarvan de verf begint te bladderen of waarvan de opschriften beginnen te vervagen worden in een continue stroom van circa 150 à 200 stuks per ereveld per maand vervangen, d.w.z. afgebrand, schoongekrabd, opnieuw geverfd en van een opschrift voorzien.
- Voorts wordt dagelijks waar nodig bladafval, overwaaiend papier en plastic

---

De algemeen directeur en de president in gesprek met de opzichter van het ereveld Kembang Kuning te Surabaya.

*In aanwezigheid van de
kantoormedewerkers
overhandigt de directeur
Indonesië een afscheids-
cadeau aan de presi-
dent.*

---

opgeveegd en worden de vijvers en grachten regelmatig schoongemaakt en ontdaan van snel groeiende waterplanten. Met name op de erevelden Ancol en Kalibanteng is dat, vanwege de lengte van de grachten, een langdurig karwei. Al deze routine werkzaamheden zijn erop gericht om het ereveld op elke willekeurige dag in een zo goed mogelijke staat van onderhoud te hebben.

Kembang Kuning

Pandu

Leuwigajah

Kalibanteng

De jaarlijkse inspectie van de Nederlandse erevelden vond van 8 t/m 13 februari plaats door de president, de heer B. van Marken en de algemeen directeur, mr. G.J.M. Ter Horst. Voor de president was het tevens een afscheidsbezoek. Op elk van de erevelden sprak hij daarom het personeel toe om afscheid te nemen en tevens te benadrukken hoeveel waardering er voor hun inzet en werk bestaat.

In verband met het bereiken van het 25 jarig ambtsjubileum werden in 1999 vier zilveren eremedailles uitgereikt aan:

- mandoer Soepardi Bahran werkzaam op het ereveld Kembang Kuning,
- arbeider Atmo Mihardjo werkzaam op het ereveld Pandu,
- metselaar Y. Rukman van het ereveld Leuwigajah en
- arbeider Sugino werkzaam op het ereveld Kalibanteng.

Op 29 juli begeleidde de Directeur Indonesië de nieuwe defensieattaché kolonel ir. J.T.T.M. Bilderbeek tijdens een informatief bezoek aan de erevelden Menteng Pulo en Ancol.

Ereveld Menteng Pulo

Op 26 februari werd een 'selamatan' gehouden om naar goede gewoonte een gereed gekomen 'pendopo' formeel in gebruik te stellen. Tevens werd afscheid genomen van Pak Naseh die in 1948 bij de toenmalige legergravendienst als timmerman in dienst kwam en nog heeft meegeholpen met de bouw van de Simultaankerk.

Op 9 december woedde boven Jakarta een onweersbui gepaard met hevige windstoten. De windstoten waren zo heftig dat de begroeide roostermuur achter het monument voor de 7 December Divisie spontaan uit zijn betonnen sponning werd geblazen. De ravage was aanzienlijk. Inmiddels is de schade weer hersteld.

De ravage bij het monument van de 7 December Divisie.

Ereveld Ancol

Tijdens de Kerst kwamen grote delen van Jakarta onder water te liggen. Het ereveld Ancol had hier bijzonder veel last van, temeer daar grote hoeveelheden water van het opgehoogde terrein van Ancol Dreamland naar het ereveld werden geperst. Uiteindelijk werd op het ereveld een waterhoogte gemeten van ca. 62 cm! De schade hierdoor bleek achteraf gelukkig mee te vallen. De bestaande waterkering zal echter zo spoedig mogelijk worden verbeterd.

Watersnood op het ereveld Ancol.

Bezoek van de Nederlandse Ambassadeur aan het ereveld Kalibanteng.

Ereveld Kalibanteng en Candi

Ambassadeur mr. S. Baron van Heemstra bracht begin juli in gezelschap van zijn echtgenote en een aantal stafleden een bezoek aan Semarang en omgeving. Als onderdeel van dat programma werd op 8 juli een informeel en informatief bezoek gebracht aan de erevelden Kalibanteng en Candi. Op beide erevelden legde de ambassadeur een krans.

Ereveld Kembang Kuning

Op 22 november bracht ambassadeur mr. S. Baron van Heemstra als onderdeel van zijn officiële bezoek aan Surabaya een bezoek aan het ereveld Kembang Kuning. De ambassadeur werd vergezeld van zijn echtgenote en de onlangs benoemde honorair consul te Surabaya, mevrouw S. Koo. Na een inleiding door de directeur Indonesië over de geschiedenis van het ereveld Kembang Kuning begaf het gezelschap zich naar het Karel Doormanmonument waar de ambassadeur een krans legde. Ter afsluiting werd nog een rondgang gemaakt over het ereveld.

Kranslegging door de Nederlandse ambassadeur op het ereveld Kembang Kuning.

Aantal bezoekers in 1999 per ereveld:

Ereveld Menteng Pulo	918	
Ereveld Ancol	992	
Ereveld Pandu	1.705	
Ereveld Leuwigajah	931	
Ereveld Candi	401	
Ereveld Kalibanteng	303	
Ereveld Kembang Kuning	<u>706</u>	
Totaal	5.956	(in 1998: 7248)

Officiële plechtigheden en kransleggingen in Indonesië:

Ereveld Menteng Pulo

- 25 maart   Kranslegging namens de Reüniecommissie 3-8 R.I. bij het monument voor de 7 December Divisie.
- 17 april   Kranslegging namens de Reüniecommissie van 7 (III) RS OVW. Tevens werd namens hen een krans gelegd op de erevelden Candi, Leuwigajah en Pandu.
- 24 april   Kranslegging namens de Vereniging Indië Militairen' (VIM), afdeling Drenthe, bij het monument voor de 7 December Divisie.
- 4 mei   Nationale dodenherdenking.
- 22 mei   Kranslegging bij het monument voor de 7 December Divisie namens 1^e Genie Park Compagnie 7 DD.
- 25 mei   Namens de Vereniging voor Oud Militairen KNIL 'Madjoe' werd een krans gelegd bij het graf van Generaal S.H. Spoor. Het was precies 50 jaar geleden dat hij stierf.

Belangstellenden en genodigden kregen op 15 augustus van de directeur Indonesië uitleg over het Birma-kruis in de Simultaankerk op het ereveld Menteng Pulo.

-
- 15 augustus Ter gelegenheid van de herdenking van het einde van WO II in Zuidoost Azië werd een stille rondgang gehouden op het ereveld waarbij namens het Koninkrijk der Nederlanden een krans werd gelegd door de gevolmachtigd minister, de heer B.M. Berendsen. De defensieattaché, kolonel ir. J.T.T.M. Bilderbeek, legde een krans namens de Stichting Herdenking 15 augustus 1945.
- 26 augustus Kranslegging namens de 'Vereniging 12e Veldgenie' bij het monument van de 7 December Divisie.
- 31 augustus Namens het regiment Stoottroepen werd door de defensieattaché een krans gelegd bij het monument van de 7 December Divisie.
- 10 september Namens de VOMI werd een krans gelegd bij het algemeen monument. Tevens werd een krans gelegd op het ereveld Pandu, bij de tombe op het ereveld Leuwigajah, bij het monument voor Veiligheid en Recht op het ereveld Candi en bij het Karel Doorman-monument op het ereveld Kembang Kuning.
- 15 september Kranslegging bij het monument van de 7 December Divisie door de AOO KL F.A. Willemsen (staf 1 Div. 7 December) in aanwezigheid van een groep veteranen. Tevens werd op 17 september een krans gelegd bij het algemeen monument op het ereveld Pandu.
- 25 september Kranslegging namens de vereniging Ex-Glodokgeïnterneerden 1944-1945 bij de Glodok gedenksteen.
- 2 oktober Namens Indië-Veteranen Schutters Wijchen werd een krans gelegd bij het algemeen monument.

Kranslegging door de defensieattaché, ir. J.T.T.M. Bilderbeek bij het monument van de 7 December Divisie op 15 augustus 1999.

-
- 8 oktober Namens de reünisten van 3-12 R.I. werd een krans gelegd bij het monument van de 7 December Divisie.
- 15 oktober Kranslegging namens Indië-Veteranen III-1 R.I. 1e Div. 7 December bij het monument van de 7 December Divisie.
- 13 november Kranslegging namens 'Veteranen Laarbeek' bij het Vlaggenmonument.
- 7 december Kranslegging namens de '1ste Divisie 7 December' bij het monument voor de 7 December Divisie. Namens hen werden bovendien kransen gelegd op de erevelden Pandu, Kembang Kuning, Candi en Leuwigajah.

Ereveld Ancol

- 4 mei Nationale dodenherdenking.
- 12 mei Kranslegging door 'Veteranen Laarbeek' bij het algemeen monument. Ook op de erevelden Menteng Pulo, Candi, Kalibanteng, Pandu, Leuwigajah en Kembang Kuning werd namens deze veteranen een kranslegging uitgevoerd.

Kranslegging door de Nederlandse Ambassadeur op het ereveld Ancol (4 mei 1999).

Ereveld Pandu

- 8 april Namens de 'Veteranencommissie 5^e Bat. Grenadiers' werd een krans gelegd bij het algemeen monument.

-
- 24 april Kranslegging namens de Stichting Organisatie Jaarlijkse Reünie Ex-KNIL 'Bunga Melati' bij het KNIL-monument.
- 27 mei Namens de veteranen van 8 R.S. werd een krans gelegd bij het algemeen monument.
- 8 juli Kranslegging namens de Stichting Vriendenkring Oud KNIL Artilleristen Stabelan bij het KNIL-monument.
- 26 juli Namens het comité van toezicht KNIL-monument Apeldoorn werd bij het KNIL-monument een krans gelegd.
- 7 september Bij het algemeen monument werd namens de Commissie Reünie 5-3 R.I. een krans gelegd.
- 25 november Namens het 'KTOMM Bronbeek' vond een kranslegging plaats bij het Bronbeek-gedeelte.

Ereveld Kembang Kuning

- 8 april Namens de 'Veteranencommissie 5^e Bat. Grenadiers' werd een krans gelegd bij het Karel Doormanmonument.
- 4 mei Nationale dodenherdenking. Onder leiding van de opzichter, mevrouw H.L.L. Verstegen-Timisela, werd een rondgang over het ereveld gemaakt waarbij losse bloemen werden gestrooid.
- 28 mei Kranslegging namens de Reüniecommissie 'Ampat Lima' bij het Karel Doormanmonument.
- 30 september Namens de Vereniging Indië Militairen (VIM), afdeling Groningen, werd een krans gelegd bij het Karel Doormanmonument.
- 22 november Kranslegging door de ambassadeur, mr. S. Baron van Heemstra bij het Karel Doormanmonument.
- 10 december Namens het dagelijks bestuur van het 'Contact Oud Mariniers' (COM) en de 'Schietvereniging Contact Oud Mariniers', afdeling Noord-Holland, werden kransen gelegd bij respectievelijk het monument Voor Recht en Vrede en het Karel Doormanmonument.

Ereveld Kalibanteng

- 8 juli Kranslegging bij de vlaggenmast door de ambassadeur, mr. S. Baron van Heemstra.
- 23 augustus Kranslegging namens de Commissie Herdenking Jongenskampen bij het monument voor de Jongenskampen.
- 30 november Kranslegging door een reisgroep van de vereniging 'Op Maat' van het Veteranen Platvorm. Op 14 november was door hetzelfde gezelschap een krans op het ereveld Menteng Pulo gelegd.

Ereveld Leuwigajah

16 oktober Kranslegging namens de Stichting Jongens Japanse Kampen Tjimahi/Bandoeng'42-'45. Op dezelfde datum werd namens haar ook een krans gelegd op het ereveld Pandu bij het algemeen monument.

Ereveld Candi

16 maart Kranslegging bij het monument voor Veiligheid en Recht door de Stichting Veteranen 5-5 R.I.

8 april Namens de 'Veteranencommissie 5^e Bat. Grenadiers' werd een krans gelegd bij het monument voor Veiligheid en Recht.

18 juni Kranslegging namens de Stichting Veteranen 5-5 R.I. bij het monument voor Veiligheid en Recht.

8 juli Kranslegging bij het monument voor Veiligheid en Recht door de ambassadeur, mr. S. Baron van Heemstra.

16 september Namens de Reüniecommissie 2-6 R.I. werd een krans gelegd bij het monument voor Veiligheid en Recht.

29 september Kranslegging namens het Reünieverband I R.S. bij het monument voor Veiligheid en Recht.

9 oktober Kranslegging bij het monument voor Veiligheid en Recht door de Vereniging 2-7 R.I. 1945.

7 november Namens het Comité Reünie 3-7 R.I. werd een krans gelegd bij het monument voor Veiligheid en Recht.

1 oktober Namens de Vereniging Indië Militairen (VIM) Groningen werd een krans gelegd bij het monument voor Veiligheid en Recht.

4 Mei herdenking

Zoals gebruikelijk werd zowel op het ereveld Ancol als op het ereveld Menteng Pulo een herdenkingsplechtigheid gehouden.

Op een regenachtig Ancol werd het ereveld 's ochtends om 09.00 uur betreden door een klein gezelschap van belangstellenden. Bij de ingang van het ereveld werden oranje gladiolen aan de bezoekers uitgedeeld. De echtgenote van de ambassadeur, mevrouw G. Barones van Heemstra, legde een bloem bij het graf van mevrouw L. Ubels. De ambassadeur, mr. S. Baron van Heemstra, verrichtte de kranslegging bij het algemeen monument.

Vervolgens werd in de namiddag om 17.00 uur op het ereveld Menteng Pulo een plechtigheid gehouden, waarbij ongeveer 100 belangstellenden van de Nederlandse gemeenschap aanwezig waren. Na aankomst van de ambassadeur werd onder aanhoudend klokgelui vanaf de ingang van het ereveld met een rondgang begonnen richting vlaggenmonument. Hier werden drie kransen

---

Mevrouw G. Barones van Heemstra, echtgenote van de Nederlandse ambassadeur (links), neemt het handbouquet in ontvangst.

---

gelegd. Namens het Koninkrijk door de ambassadeur, door de heer H. ten Kate namens de Nederlandse Zakenlunch en door de heer D. Schuiling, hoofd van de Nederlandse Internationale School samen met twee leerlingen. Na het blazen van taptoe en reveille door een tamboer van het Korps Mariniers werd de rondgang over het ereveld voortgezet naar de Simultaankerk, waar de ambassadeur een korte toespraak hield.

In zijn betoog, waarbij hij zich tevens en met name richtte tot de jongeren onder de aanwezigen, vertelde hij over de indrukken die de diverse erevelden in Indonesië die hij reeds had bezocht, op hem hadden achtergelaten. Hij meende dat wij grote dankbaarheid verschuldigd zijn tegenover allen die het leven hadden gelaten in de Tweede Wereldoorlog. Deze dankbaarheid plaatste de spreker in de context van de zogenaamde 'Four Freedoms' van Roosevelt, die deze Amerikaanse president noemde als voorwaarden voor een menswaardig bestaan, in een toespraak in het Congres in 1941. Tot slot droeg de ambassadeur de laatste vier regels voor uit het gedicht 'Vrede' van de dichter Leo Vroman:

*"Kom vanavond met verhalen
Hoe de oorlog is verdwenen
En herhaal ze honderd malen
Alle malen zal ik wenen".*

Vervolgens werd het Wilhelmus gezongen onder begeleiding van de tamboer van het Korps Mariniers. Hierna werd de stille rondgang voortgezet via het Columbarium, waar de echtgenote van de ambassadeur, mevrouw G. Barones van Heemstra, een handbouquet legde bij de urn voor de Onbekende Soldaat.

Pelgrimsreizen

In 1999 werden twee pelgrimsreizen naar Thailand gemaakt. De eerste reis vond plaats van 8 t/m 17 november en de tweede reis van 6 t/m 15 december. In totaal namen hieraan 53 personen deel.

In verband met de politieke onrust in Indonesië werden ook in 1999 geen pelgrimsreizen naar dit land gemaakt.

Onze pelgrimsreizen worden mede mogelijk gemaakt door de opbrengsten uit de giroloterij en de bankloterij. Deelname aan de giro- c.q. bankloterij wordt daarom van harte aanbevolen.

Werkzaamheden technische dienst

Herbegravingen militair ereveld Grebbeberg	:	6
- totaal aantal slachtoffers op dit ereveld	:	804
Herbegravingen ereveld Loenen	:	45
- totaal aantal slachtoffers op dit ereveld	:	3564

Inspecties van de Nederlandse erevelden in het buitenland vonden plaats op:

13 april te Salzburg (Oostenrijk),
15 april te Frankfurt am Main,
16 april te Düsseldorf,
20 september Bremen,
21 september Hamburg en Lübeck,
24 september Osnabrück.

Inspectie Nederlandse oorlogsgraven in het Verenigd Koninkrijk

Evenals in 1998 werd ook in 1999 een inspectie uitgevoerd van graven van Nederlandse oorlogsslachtoffers en personen van andere nationaliteiten die onder Nederlandse vlag zijn gesneuveld en begraven liggen in het Verenigd

Inspectie van de Nederlandse graven in Yeovilton (Somerset).

Koninkrijk. De inspectie werd uitgevoerd van 10 t/m 14 mei door de heren R.G.A. Hoefsmit en D. Lagemaat. Zij werden begeleid door de heren C. Griffiths-Hardman, horticultural manager, en later J. Blake, district inspector voor Zuidwest Engeland, van onze Britse zusterorganisatie, de Commonwealth War Graves Commission (CWGC). Er zijn tijdens deze inspectiereis in Wales en het zuidwestelijk gedeelte van Engeland in 18 plaatsen totaal 19 begraafplaatsen bezocht; 63 graven werden geïnspecteerd. Veertien grafstenen kwamen in aanmerking voor vernieuwing.

Joint Inspection

In de provincie Gelderland vond van 8 t/m 12 november de gezamenlijke inspectie van geallieerde oorlogsgraven ('Joint Inspection') plaats. De heren D. Lagemaat en N. Unkel van de Groenvoorziening en Technische dienst werden vergezeld door twee medewerkers van de Commonwealth War Graves Commission. Zij bezochten in totaal 50 begraafplaatsen.

Overbrengingen uit het buitenland

Evenals in 1998 zijn de stoffelijke resten van een aantal Nederlandse oorlogsslachtoffers vanuit het buitenland overgebracht naar Nederland en herbegraven op het ereveld Loenen. Het betrof de stoffelijke resten van:

- A. Riechelmann begraven te Lahde (BRD),
- N.A. Bakkeren begraven te Lahde (BRD),
- B. van Eijk begraven te Aruba,
- P. Joosse begraven te Aruba,
- L. Kooijman begraven te Aruba,
- D.A.C. de Maagd begraven te Aruba en
- J. Vogelesang begraven te Aruba.

In februari werden op het militair ereveld Grebbeberg twee zieke bomen gerooid.

Uit de ingekomen post

“Naar aanleiding van uw brief wil ik u graag bedanken voor de aandacht die uw stichting besteed heeft aan de herinnering aan het leven van mijn oom die in de 2de Wereldoorlog door de bezetter gefusilleerd werd. Onlangs heb ik de begraafplaats in Loenen bezocht en heb er dankzij uw keurige informatie bij de aankomst aldaar het graf, toen nog zonder steen, van mijn oom gevonden. Voor mij persoonlijk was het een fijne gedachte dat er tenminste aan één van de talrijke omgekomen familieleden, enige aandacht is besteed. Ook vind ik uw handelswijze, door mij een foto toe te sturen van de steen, zeer prijzenswaardig. Helaas ben ik de enige die zich met dit soort dingen bezig houdt, maar ik zal er zeker over praten met anderen, die nog nabestaanden zijn. Met oprechte dank voor uw bemoeienis, en hopend dat uw werkzaamheden door velen naar waarde geschat worden en zullen worden”.

* * * * *

“De door u verzonden foto van het graf van mijn vader, gemaakt tijdens een periodieke inspectie van Nederlandse oorlogsgraven te Düsseldorf, ontvangen. Met gevoelens hebben wij de foto en begeleidende brief bekeken en gelezen. Hierop volgend ontstond een zeer grote waardering en respect voor de Oorlogsgravenstichting omdat men de moeite neemt, na zoveel jaren, voor deze persoonlijke aandacht voor de nabestaanden”.

* * * * *

“Vandaag uw brief met de foto van mijn vaders graf ontvangen, waar ik erg blij mee was. Mijn hartelijke dank daarvoor. Meestal, zolang ik kan, ga ik om de twee jaar er nog heen. Vergeten doe ik hem nooit. Het was een goede zorgzame man die helaas te vroeg werd weggerukt uit ons gezin door de Duitsers”.

* * * * *

“In ons schrijven van 6 november 1997 vroegen wij u naar de mogelijkheid van herbegraving van onze broer. In uw schrijven van 3 december 1997 schreef u bereid te zijn, de stoffelijke resten van onze broer over te brengen naar het ereveld van de stichting te Loenen (gem. Apeldoorn). In uw schrijven van 27 juli 1998 meldde u, dat de herbegraving had plaatsgevonden en ten slotte deelde u

Bloemen gekocht op het
graf van Maada + som
mit naam van
Sunda Mendales -
Banyuwangi
Allegreel uit Semarang
Samarang

terwiel buik.

Jongel met adan
sekel. altes maken
ajel sya.

Opa, u ligt
er meer er
redig bij!!

Op steeds goed
vorken.
Vriendelijk ondervangt

in perfect condition.
bravo!

IN KEWATZ STANT.
HARTELIJK DANK WARENS
ALLE ZICHT OEFERS

goed onderhouden
prima

Het ereveld is ont-
zettend mooi bijge-
houden en je kunt
de personen goed vinden
en anders wordt je goed gediend

Zoals elthid ziel
het ereveld er goed
verzorgd uit en is de
begeleiding prima

GESNEVELD
IN SEMARANG

TOT ONZE
"GEDIENSTEN!"

Kosannya semuanya
terawat dengan baik
dan bersih keluarga
sangat senang.

Vader is hier
geleerd geweest.
herinnering opbale.
nu. (Prime onderhouden)

het is zeer goed
ouden houden.
wajin.

Sumen met
Maama Postma.

Ik ben zo optuigd
dat ik haar kindelike
hien bezoelel kint
voor alles aan u.

Na vele bezoeken aan
haar graf ben ik
steeds hier over de
indruk hoe alle zo
gevoel. vrees onderhouden
aan de vrees onderhouden
Met veel van de jongen
erobied voor de gdele
zorgen van alle gromen
in het Bonteng.

met dank van
oprieken. gdele gromen
vrees onderhouden
Bijzondere zo goed
verhaerd wordt.

AKHAI TERAWAT
DAN BAGUS SE-
KALI

De rouw en
omvang
gaft er vrede
met het veld.
vrij.

Enideth met mijn
moeder en zus bij
het graf van mijn
naamgenoot. Ik draag
haar naam met
trots. Het is goed zo.

telkens nu/word
het me
meer dan ik
zeggen kan

PERFECT
ONDERHOUDEN

Prima
onderhouden!

Alomus 5-5 R.
offles Prima
onderhouden

Goed verzorgd
rustplaats
1811 ONZE
KOMERADEN

Ramons.
Robini B. Sch.

Ramons.
vrees onderhouden!

Goed bijhouden.

Bethans die gdele
familie. Verankert
1811 ONZE
vrees onderhouden
vrees onderhouden

Wat wordt het leuk
prettig onderhouden
Mk, wij kegen
kuppeel.

Het wordt prima
onderhouden
prima.

Onduidelijkheid
en ontvremd
bedank
het mooi!

HEEL DRIEVIG
GOED ONDERHOUDEN

Opmerkingen uit diverse bezoekersregisters van de eregra...

---

ons mee in uw schrijven van 27 januari 1999 dat de steen op het graf was geplaatst.

Onze familieleden zijn op 20 maart 1999 op de erebegraafplaats in Loenen geweest en hebben het nieuwe graf van onze broer gezien. Wij waren erg onder de indruk, van de goede verzorging waarin alles heeft plaatsgevonden; de briefwisseling en de herbegraving, alsmede de steenlegging. Alles getuigt van een zeer goede inzet en verzorging door de medewerkers van uw stichting. Voor al dit werk, alsmede voor de verdere verzorging van het graf, willen wij u langs deze weg onze heel oprechte en hartelijke dank betuigen. Wij weten nu zeker, dat als wij ook niet meer in leven zijn, zijn graf goed verzorgd zal blijven worden”.

* * * * *

“Bij deze stuur ik de treintickets terug daar wij daarvan geen gebruik hebben gemaakt. Mijn zoon was zo lief om voor ons naar Düsseldorf te rijden want hij wilde niet dat wij zonder begeleiding daar naartoe gingen, daar wij nooit in Duitsland geweest zijn. Het was voor ons toch een heel emotionele ervaring om naar de plek te mogen waar onze vader eindelijk een laatste rustplaats heeft gekregen. Daar zijn wij de Oorlogsgravenstichting heel dankbaar voor. Wij kunnen er nu in berusten, na 57 jaar, want wij hebben nooit geweten waar onze vader begraven lag”.

* * * * *

“Begin dit jaar werden wij verrast met uw schrijven d.d. maart 1999, waarin u ons meedeelde dat mijn broer was herbegraven op het Nederlandse ereveld in Düsseldorf. Het feit dat u na 55 jaar in staat bent geweest om ons adres te traceren is al een compliment waard. Op 27 november jl. waren wij in Düsseldorf en hebben daar het ereveld en het graf van mijn broer bezocht. Het behoeft geen betoog dat wij ontroerd waren toen wij na zo’n lange tijd eindelijk afscheid konden nemen. Buitengewone waardering hebben wij voor de manier waarop het ereveld is aangelegd en de graven worden onderhouden. Als dank voor de inzet van uw stichting zullen wij een bedrag op uw girorekening overmaken”.

* * * * *

Dienstverlening

Bloemlegging en graffoto's

Sinds jaar en dag verzorgt de Oorlogsgravenstichting op verzoek van nabestaanden, stichtingen en veteranenverenigingen bloemleggingen op de erevelden in Indonesië en Thailand.

De kosten van een bloemlegging in Indonesië bedragen *f* 10,00, met foto *f* 12,50.

Gekozen kan worden uit:

- Type A: Bloemstukje van orchidee type Douglas/Vanda, hoog model.
- Type B: Andere soorten bloemen niet zijnde orchideeën.
- Type C: Bloemstukje van Bangkok orchideeën, laag model.

Tevens is het mogelijk om voor de erevelden in Indonesië kransen te bestellen.

Type K30: Kransje (doorsnede 30 cm.) voor plaatsing bij de graven; kosten *f* 15,00, met foto *f* 17,50. Soort bloemen wordt in overleg met de plaatselijke bloemist bepaald.

Type K75: Een grote krans (oranje gladiolen of witte bloemen; doorsnede 75 cm.), inclusief rood-wit-blauw lint met tekst, bedoeld voor kranslegging bij de monumenten door comités en verenigingen; kosten *f* 50,00 inclusief foto.

Voor Thailand kunnen uitsluitend kleine bloemstukjes worden besteld. De kosten bedragen *f* 10,00, inclusief foto.

Bestellingen dienen uiterlijk 8 weken voor de gewenste uitvoeringsdatum bij de stichting te zijn.

De eenvoudigste wijze van bestellen is per giro (nr. 40.10.00), onder vermelding van: naam overledene, naam van het ereveld en de gewenste datum. De gegevens uitsluitend op de voorzijde van de giro vermelden.

Voor Hong Kong, Ambon en Korea gelden aparte voorwaarden, waarover desgewenst nadere inlichtingen worden verstrekt. Helaas is het onmogelijk om bloemleggingen uit te voeren op het ereveld Thanbyuzayat in Myanmar (voormalige Birma).

Buitenland

Op de erevelden in Thailand werden 198 bloemstukjes geplaatst. Er werden 180 graffoto's verstrekt. In Indonesië werden in totaal 1429 bloemleggingen en 229 kransleggingen uitgevoerd.

Er werden op verzoek van nabestaanden 1001 graffoto's verstrekt.

Voorts werden er nog bloemstukjes gelegd op de erevelden in:

Ambon	: 1
Hong Kong	: 1
Korea	: 14
Duitsland	: 6 (Hamburg)

Binnenland

Op het ereveld Loenen werden op 4 mei 528 bloemstukjes gelegd; er werden 113 graffoto's verstrekt.

Op het militair ereveld Grebbeberg op diezelfde datum: 173 bloemstukjes; en 27 graffoto's.

Voor nadere informatie kan men contact opnemen met mevrouw J. Huijsing-Van der Velden (070-3131088).

Kleurenfoto's van erevelden

Overzichtsfoto's van erevelden in Europa en in het Verre Oosten kunnen per giro of telefonisch worden besteld. De prijs voor een foto van het formaat 20 x 30 cm. bedraagt f 15,00 inclusief porto.

Fotokopieën Gedenkboeken

Het is mogelijk om fotokopieën van pagina's uit de gedenkboeken te bestellen. De prijs per set (titelblad met de gewenste pagina) bedraagt f 5,00, incl. verzendkosten. De set kan worden besteld per giro door overmaking van dit bedrag op rekening 40.10.00. onder vermelding van naam van de overledene, alsmede "fotokopie gedenkboek." Om misverstanden te voorkomen wordt opgemerkt, dat in de gedenkboeken uitsluitend slachtoffers vermeld staan van wie geen aanwijsbare laatste rustplaats bekend is.

Reisfaciliteiten Duitsland (ook voor Salzburg)

Nabestaanden die een bezoek wensen te brengen aan een oorlogsgraf in Duitsland, kunnen eenmaal per jaar gebruik maken van een met de Duitse regering getroffen regeling op grond waarvan op het in Duitsland af te leggen traject per trein, gratis 1e klasse kan worden gereisd. Deze regeling geldt ook voor bezoeken aan gedenkplaatsen bij voormalige concentratiekampen, zoals Dachau, Bergen-Belsen, Hamburg-Neuengamme, Mauthausen e.d. alsmede voor familieleden, die het ereveld Salzburg (Oostenrijk) willen bezoeken. De reisbiljetten worden verstrekt door de Oorlogsgravenstichting en zijn na de datum van afgifte 2 maanden geldig. Men kan vertrekken vanaf de volgende grensovergangen: Nieuweschans-Weener; Oldenzaal-Bentheim; Zevenaar-Emmerich; Venlo-Kaldenkirchen; Heerlen-Herzogenrath. Aanvraagformulieren, die bij de stichting kunnen worden verkregen, moeten uiterlijk twee weken voor de reisdatum worden ingediend.

Communicatie en publiciteit

Audiovisuele producties

De film "Een stad van meer dan 200.000 doden", die vele aspecten van het werk van de Oorlogsgravenstichting belicht, kan worden besteld bij:

NIAM - TMS
Neuhuyskade 94
2596 XM Den Haag
tel. 070-3144615

De film kost f 67,50 (inclusief BTW en verzendkosten) en is verkrijgbaar op videocassette (VHS). De vertoningsduur bedraagt ca. 22 minuten

Cd-i productie: "De Oorlogsgravenstichting. Vervulling van een ereplicht, toen, nu en in de toekomst." De presentatie duurt ca. 20 minuten en is te zien in de informatiecentra op de erevelden Grebbeberg en Loenen.

Lespakket

Het lespakket, geschikt voor het middelbaar onderwijs, bestaat uit veertig lesbrieven, een docentenhandleiding, een kopieerbaar werkblad, de informatiefolders en een videoband. De videoband is een verkorte versie van de Cd-i productie: "De Oorlogsgravenstichting. Vervulling van een ereplicht, toen, nu en in de toekomst." Het is nog beperkt verkrijgbaar, kost f 17,50 (exclusief BTW en verzendkosten) en kan worden besteld bij NIAM – TMS.

Informatiefolders

De Oorlogsgravenstichting beschikt over zestien in kleur uitgevoerde informatiefolders. Verkrijgbaar zijn folders over de volgende onderwerpen:

- De Oorlogsgravenstichting (algemene informatiefolder),
- Dienstverlening,
- Militair ereveld Grebbeberg,
- Ereveld Loenen,
- Nederlandse erevelden in Duitsland,
- Nederlandse erevelden in Europa (m.u.v. Duitsland),
- Nederlandse erevelden in Indonesië,
- Ereveld Menteng Pulo,
- Ereveld Ancol,
- Ereveld Pandu,
- Ereveld Leuwigajah,
- Ereveld Candi,
- Ereveld Kalibanteng,
- Ereveld Kembang ,
Kuning,
- Birma-spoorweg en
- Gedenkboeken.

Wandelroutes ereveld Loenen

Op het ereveld Loenen zijn twee wandelroutes uitgezet. In het informatiecentrum kan men gratis de plattegrond van het ereveld meenemen, met daarop aangegeven een groene (ca. 1100 m.) en rode wandelroute (ca. 1800 m.).

Expositie 'De Oorlogsgravenstichting'

De expositie bestaat uit demonteerbare panelen en geeft door middel van foto's, kaarten en tekst informatie over het werk van de stichting. De expositie staat kosteloos ter beschikking van scholen, gemeentehuizen e.d. Tijdig reserveren wordt aanbevolen. Nadere informatie is verkrijgbaar bij de afdeling voorlichting (070-3131094).

Lezingen

De mogelijkheid bestaat om voor scholen, verenigingen, gezelschappen e.d. lezingen over het werk van de Oorlogsgravenstichting te laten houden. Nadere informatie is verkrijgbaar bij de afdeling voorlichting.

Ter informatie

Openingstijden erevelden Loenen en Grebbeberg

Het ereveld Loenen en het militair ereveld Grebbeberg zijn dagelijks van 9.00 tot 17.00 uur voor het publiek toegankelijk. Op zaterdagen, zon- en feestdagen is geen personeel aanwezig. Op het uitgestrekte ereveld Loenen kunnen bezoekers zich op deze dagen oriënteren met behulp van een plattegrond en bijbehorend naamregister, die ter inzage liggen in het informatiecentrum, rechts vóór de ingang. Tevens zijn gratis op beide erevelden kleine plattegronden beschikbaar.

Dodenherdenking ereveld Loenen

De jaarlijkse herdenking onder auspiciën van de Oorlogsgravenstichting wordt gehouden op 4 mei. Aanvang 14.00 uur. Voorafgaande aan deze plechtigheid vindt om 11.30 uur een oecumenische dienst plaats in de kapel.

Het monument voor de oorlogsslachtoffers zonder graf op het ereveld Pandu te Bandung.

Allerzielen ereveld Loenen

In de kapel op het ereveld Loenen wordt jaarlijks op 2 november ter gelegenheid van Allerzielen een H. Mis opgedragen. Aanvang 11.30 uur.

Dodenherdenking militair ereveld Grebbeberg

Deze 4 mei herdenking wordt georganiseerd door de Koninklijke Landmacht (Regionaal Militair Commando West in Utrecht). Aanvang 19.20 uur.

Openingstijden erevelden in Indonesië

Dagelijks van zonsopgang tot zonsondergang. Men dient bij de poort van het ereveld te bellen. Op elk ereveld zijn registers aanwezig met de namen van de slachtoffers en de graflegging. Naast het register van het desbetreffende ereveld kunnen ook de registers van de overige erevelden op Java geraadpleegd worden, evenals de grafregisters van de overige erevelden in Zuidoost-Azië (Ambon, Hong Kong, Singapore, Thailand en Myanmar).

Dodenherdenking in Indonesië

Op het ereveld Menteng Pulo wordt jaarlijks op 4 mei de nationale dodenherdenking gehouden.

Dodenherdenking op de Dam te Amsterdam

Het Nationaal Comité 4 en 5 mei organiseert ieder jaar de nationale herdenking in Amsterdam. Deze herdenking begint met een besloten bijeenkomst van 19.00 tot 19.30 uur in de Nieuwe Kerk die speciaal bedoeld is voor direct betrokkenen en nabestaanden. Op 4 mei 2000 spreekt mevrouw I. van Dullemen een voordracht uit in het kader van het thema van 4 en 5 mei 2000: 'Vrijheid geef je door'. Aansluitend vindt op de Dam de kranslegging plaats die om 20.00 uur begint.

Na de officiële kranslegging door H.M. de Koningin en Z.K.H. Prins Claus en de twee minuten stilte, zal de minister-president W. Kok, een korte toespraak houden. De nationale herdenking wordt door de NOS rechtstreeks op TV2 uitgezonden. Direct betrokkenen en nabestaanden kunnen schriftelijk een verzoek indienen om in het uitnodigingsbestand te worden opgenomen voor de bijeenkomst in de Nieuwe Kerk (maximaal twee personen). Dit verzoek moet vóór 20 januari ontvangen zijn op het kantoor van het Nationaal Comité 4 en 5 mei. Gezien de verschijningsdatum van dit jaarverslag betekent dit dat de uitnodigingen voor 4 mei 2000 al verstuurd zijn. U kunt zich wel aanmelden voor het jaar 2001 en verder. Graag met vermelding van geboortedatum en reden van belangstelling. Adres: Nationaal Comité 4 en 5 mei, Rapenburgerstraat 109, 1011 VL Amsterdam.

Herbegravingen in Nederland

Om te voorkomen dat oorlogsgraven verloren gaan, streeft de Oorlogsgravenstichting ernaar de in Nederland verspreid liggende oorlogsgraven bij ruiming, onvoldoende onderhoud of anderszins over te brengen naar het militair ereveld Grebbeberg te Rhenen of het ereveld Loenen.

Een dergelijke overbrenging geschiedt in alle stilte, zonder ceremonieel en buiten aanwezigheid van familieleden of derden. Er zijn voor de nabestaanden geen kosten aan verbonden. Ook de grafinscriptie komt voor rekening van de stichting. Voorts zijn geen onderhoudskosten of rechten verschuldigd. Deze mogelijkheid geldt alleen voor graven die geen deel uitmaken van een bestaand erehof.

De militairen, gesneuveld in de meidagen van 1940, worden overgebracht naar het militair ereveld Grebbeberg, de overige militairen en de burgerslachtoffers naar het ereveld Loenen. Wanneer men de overbrenging van een oorlogsgraf wenselijk acht, kan men zich wenden tot de Oorlogsgravenstichting (afdeling Binnenland).

Beplanting oorlogsgraven

De beplanting van oorlogsgraven die direct of indirect door de stichting worden beheerd is aan voorwaarden verbonden. Dit geldt speciaal voor graven, gelegen op de erevelden en speciale afdelingen van begraafplaatsen, waar de uniformiteit bepalend is voor het algemeen aanzien.

Om deze reden wordt men verzocht geen vaste planten, kunstbloemen of andere versieringen aan te brengen, maar te volstaan met het leggen van losse bloemen.

Adreswijzigingen

Adreswijzigingen zijn bij voorkeur op te geven door middel van de bekende verhuiskaart of eventueel telefonisch. Omdat acceptgiro's per computer worden verwerkt, kunnen eventuele wijzigingen niet via deze formulieren worden doorgegeven.

Financiële steun

In de vorm van giften, bijdragen van nabestaanden en legaten mocht een totaalbedrag worden ontvangen ad *f* **484.694,28**

Dit bedrag kan als volgt worden gespecificeerd:

Collectebussen Loenen en Grebbeberg	<i>f</i> 10.049,05
12 Legaten	<i>f</i> 134.054,64
Periodieke en andere bijdragen	<i>f</i> <u>340.590,59</u>
Totaal opbrengst 1999	<i>f</i> 484.694,28

De stichting is de goede gevers hiervoor bijzonder dankbaar!

Verantwoording van contant ontvangen giften:

Mw. W.D-S te E. *f* 25,00; collecte 'Bunga Melati' Breda *f* 1.410,95; R.S. te DH. *f* 25,00; A. v.d. H. te Z. *f* 25,00; H.A.L. te Austr. AUD 50,00; N.N. (pasar malam besar Den Haag) *f* 50,00; A.S. te H. *f* 50,00; L.B. v. H. (USA) USD 20,00; A.J.V. te V. Ca. (USA) *f* 100,00; mw. M.L. V. te V. *f* 100,00

Verschillende schenkingsvormen en hun fiscale aspecten

Schenken zijn eenvoudiger te regelen dan de meeste mensen denken, bovendien kan een schenking de gever fiscaal voordeel opleveren.

Het vrijgestelde bedrag (2000) is *f* 8.394,00 per begunstigde instelling. Dit bedrag stijgt elk jaar iets. Een notaris kan het actuele bedrag opgeven. Er zijn drie verschillende schenkingsvormen.

A. Een schenking ineens.

Binnen een bepaalde marge is deze schenking aftrekbaar van de belasting. Op het aangiftebiljet van de inkomstenbelasting kan onder het kopje 'giften' de schenking worden vermeld. Volgens de wet moet een gift met 'schriftelijke bewijzen gestaafd worden'.

Voor alle giften heeft de fiscus voor de fiscale aftrekbaarheid een drempel gelegd bij de 1% en 10% van het onzuivere inkomen. Indien en voorzover men deze ondergrens van 1% (minstens *f* 120,00) te boven gaat zijn giften tot maximaal 10% van het onzuiver inkomen aftrekbaar. De besparing die dit oplevert is afhankelijk van de 'schijf' waarbinnen de top van het inkomen valt.

B. Giften in de vorm van termijnen van lijfrente.

De langere termijnschenking biedt een eenvoudige mogelijkheid om de onder

---

A genoemde grenzen van 1% tot 10% te ontlopen. Deze vorm van schenking kent geen minimum of maximum grenzen ten aanzien van fiscale aftrekbaarheid. Voorwaarde is wel dat men zich verplicht gedurende ten minste vijf jaar (behoudens overlijden) elk jaar een bedrag te schenken. Men dient deze regeling notarieel vast te leggen.

C. Legaten en erfstellingen.

Men kan de Oorlogsgravenstichting ook begunstigen door middel van een erfstelling of legaat. Dit moet altijd schriftelijk worden vastgelegd in een testament. De notaris die het testament opmaakt moet in ieder geval de statutaire naam van de begunstigde weten (Oorlogsgravenstichting) evenals de vestigingsplaats (Den Haag).

Bij legaten of erfstellingen is een bedrag van f 16.788,00 vrijgesteld (2000) van Successierecht. Bij hogere bedragen betaalt de stichting een heffing van 11% (ingevolge artikel 24, 4e lid van de Successiewet van 1956). Voor meer advies over legaten en erfstellingen kan men zich het beste wenden tot een notaris.

Ontvangstbevestigingen

Over het algemeen worden ter besparing van administratie- en portokosten voor ontvangen bijdragen geen ontvangstbevestigingen toegestuurd. Indien men daar evenwel prijs op stelt, dan kan dit bij de betaling worden aangegeven.

Betalingen vanuit het buitenland

Regelmatig ontvangt de stichting cheques, al dan niet in buitenlandse valuta, ten behoeve van de betaling van bloemleggingen of als begunstigerbijdrage. In voorkomende gevallen verzoeken wij u geen cheques te gebruiken omdat de incassokosten die ons hiervoor in rekening worden gebracht hoog zijn, maar om gebruik te maken van het goedkopere S.W.I.F.T. betalingssysteem.

Bankinstellingen kunnen nadere informatie hierover verstrekken. Binnen Europa kunnen Eurocheques worden gebruikt.

Automatische incasso

In verband met de kosten die verbonden zijn aan het gebruik van een acceptgirokaart wordt in overweging gegeven de jaarlijkse bijdrage aan de stichting (of een periodieke betaling voor een bloemlegging) voortaan middels een automatische incasso te voldoen. Voor nadere informatie kan men contact opnemen met mevrouw J. Slappendel-IJmker.

Begunstigers

Met het verstrijken der jaren neemt het aantal begunstigers dat de stichting door overlijden komt te ontvallen, helaas steeds meer toe. Gelukkig wordt het donateurschap dan in vele gevallen door de kinderen voortgezet. Ook anderszins stellen wij de werving van begunstigers op hoge prijs. De stichting doet een beroep op alle lezers daarbij te helpen. Folders met aanmeldingskaarten worden gaarne toegezonden! Telefoon: 070-3131090.

